

Koncept kriminalne karijere: pregled ključnih istraživačkih studija

Dragana BOGIĆEVIĆ*

Student doktorskih studija, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

Kriminalna karijera opisuje dugoročne obrasce kriminalne aktivnosti duž celokupnog životnog toka prestupnika. Odlikuje je početak, perzistencija, eskalacija i okončanje. Poznavanje kontinuuma kriminalne karijere i njenih dimenzija direktno je u funkciji razumevanja razvoja kriminalnog ponašanja, ali i planiranja tretmana hroničnih prestupnika. Istraživanja kriminalne karijere nastoje da daju odgovore na pitanja inicijacije (kada i zašto pojedinci počinju da vrše krivična dela), perzistencije (zašto i kako nastavljaju da vrše krivična dela), eskalacije (zašto i kada kriminalno ponašanje postaje frekventnije, ozbiljnije ili specijalizovanije) i terminacije kriminalne karijere (zašto i kada se prestaje sa vršenjem krivičnih dela). Paralelno sa istraživanjima, u okviru paradigme kriminalne karijere modifikovani su postojeći i razvijani novi teorijski modeli kako bi se nalazi o dugoročnom kriminalnom ponašanju prestupnika bolje razumeli. Stoga je cilj ovog rada da, kroz prikaz ključnih istraživanja kriminalne karijere i relevantnih teorijskih modela, ukaže na značaj izučavanja kriminalnog ponašanja tokom celokupnog životnog toka prestupnika.

Ključne reči: dimenzije kriminalne karijere, hronični prestupnici,
razvoj kriminalnog ponašanja

* Dragana Bogićević, draganabogi@outlook.com

Uvod

Paradigma kriminalne karijere uvodi se u kriminologiju krajem 70-ih godina prošlog veka, nakon čega, u godinama koje slede, dolazi do porasta istraživanja u ovoj oblasti. Polazna pretpostavka svih istraživanja kriminalne karijere bila je da pojedinci započnu svoju kriminalnu karijeru na određenom uzrastu, da sa izvesnom stopom individualnog kriminala učestvuju u ukupnom kriminalu i na kraju, prestaju sa kriminalnim ponašanjem. Na temelju ove postavke sprovedeno je do današnjih dana mnoštvo kvantitativnih i kvalitativnih studija koje su težile da otkriju dugoročne obrasce kriminalne aktivnosti duž celokupnog životnog toka prestupnika. Pored toga, istraživanjima kriminalne karijere uočeno je da je mala grupa prestupnika, nazvana hroničnim delinkventima, odgovorna za većinu svih izvršenih krivičnih dela, te da je poznavanje kontinuuma kriminalne karijere direktno u funkciji razumevanja razvoja i održavanja kriminalnog ponašanja prestupnika.

Cilj ovog rada je da se, kroz hronološki prikaz istraživanja kriminalne karijere, ali i teorijskih objašnjenja koja su razvijena u okviru paradigme kriminalne karijere, ukaže na značaj izučavanja kriminalnog ponašanja tokom celokupnog životnog toka prestupnika. U radu su, nakon definisanja pojma i dimenzija kriminalne karijere, prikazani rezultati ključnih istraživačkih studija kriminalne karijere, kao i vodeća teorijska objašnjenja koja su se u okviru paradigme kriminalne karijere razvila, da bi u zaključku, na osnovu postojećih empirijskih i teorijskih saznanja, izvedene implikacije koje mogu biti od značaja za proces tretmana hroničnih prestupnika.

Pojam i dimenzije kriminalne karijere

Kriminalna karijera se najopštije definiše kao „karakterizacija longitudinalnih sekvenci kriminalnog ponašanja jednog prestupnika“ (Blumstein et al., 1986, p. 12). Prvobitno je uočeno da kriminalnu karijeru čine četiri dimenzije – participacija, frekvencija, trajanje i ozbiljnost, a nešto kasnije izdvojena je i peta dimenzija – obrasci saučesništva.

Participacija ili prevalencija ukazuje na procentualno učešće određene populacije u ukupnom kriminalu tokom određenog vremenskog perioda. Može se odražavati na dva načina, kao deo ispitivane populacije koji je učinio barem jedno krivično delo do određenog uzrasta (kumulativna

participacija), ili kao deo populacije koji je aktivan u vršenju krivičnih dela tokom posmatranog perioda (aktuelna participacija). Pod aktivnim prestupnicima podrazumevaju se kako oni pojedinci koji su prvi put izvršili krivično delo tokom posmatranog perioda – primarni prestupnici, tako i hronični prestupnici koji su započeli svoju kriminalnu aktivnost u ranijem periodu, ali su bili aktivni u kriminalu tokom posmatranog perioda (Piquero et al., 2003).

Frekvencija, kao druga dimenzija kriminalne karijere, izražava učestalost kriminala aktivnih prestupnika. Reflektuje se kroz stopu individualnog kriminala, odnosno prosečan broj prestupa koje izvrše aktivni prestupnici tokom kriminalne karijere (označava se grčkim slovom lambda - λ) (Blumstein et al., 1988).

Kada je u pitanju trajanje kriminalne karijere, pravi se razlika između trajanja kriminalne karijere i trajanja rezidualne karijere. Trajanje ili dužina kriminalne karijere podrazumeva period od inicijacije do terminacije kriminalne karijere, odnosno period od izvršenja prvog do poslednjeg krivičnog dela prestupnika. Sa druge strane, trajanje rezidualne karijere predstavlja očekivano vreme koje je preostalo do okončanja kriminalne karijere (Blumstein et al., 1986).

Ozbiljnost, kao četvrta dimenzija kriminalne karijere, u najužem smislu odnosi se na tendenciju da se tokom kriminalne karijere vrše ozbiljni prestupi. U širem smislu, ona obuhvata još tri fenomena: eskalaciju – tendencija da se sa napretkom karijere vrše sve ozbiljniji i teži prestupi, specijalizaciju – tendencija da se u uzastopnom kriminalu pojavljuju prestupi iste vrste i generalizaciju – tendencija da se u uzastopnom kriminalu vrše raznovrsni prestupi (Piquero et al., 2003).

Poslednja dimenzija kriminalne karijere jesu obrasci saučesništva koji ukazuju na okolnost da li pojedinci tokom kriminalne karijere vrše krivična dela samostalno ili u saučesništvu sa drugima (Reiss, 1988).

Istraživanja kriminalne karijere

Iako je veliki broj longitudinalnih studija imao za cilj rasvetljavanje problema kriminalne karijere, ipak ističe se da je mali broj klasičnih i savremenih studija doprineo unapređenju saznanja o dugoročnim obrascima kriminalne aktivnosti tokom celokupnog životnog toka prestupnika.

U Tabeli 1 rezimirane su ključne karakteristike vodećih studija kriminalne karijere. U delu koji sledi prikazane su studije koje su imale najveći doprinos u unapređivanju znanja o dugoročnim obrascima prestupničkog ponašanja i istaknuti su njihovi najvažniji nalazi.

Tabela 1.

Izvori saznanja o kriminalnoj karijeri

Studije	Uzorak	Merenje kriminaliteta
Razotkrivanje maloletničke delinkvencije (Glueck & Glueck, 1950)	500 dečaka delinkvenata i 500 dečaka nedelinkvenata	Zvanični podaci, samoizveštavanje ispitanika, podaci od roditelja i nastavnika
Filadelfijske studije kohorte rođenja: I studija (Wolfgang et al., 1972)	9945 dečaka rođenih 1945. godine koji su do 17. godine živeli u Filadelfiji	Zvanični podaci
II studija (Tracy et al., 1990)	27160 dečaka i devojčica rođenih 1958. godine koji su do 17. godine živeli u Filadelfiji	Zvanični podaci
Kembridž studija o razvoju delinkvenata (Farrington et al., 2003)	411 dečaka rođenih u Londonu, uzrasta 8-9 godina	Zvanični podaci i samoizveštavanje ispitanika
Nacionalna studija mladih (Elliot, 1994)	1725 dečaka i devojčica uzrasta između 11 i 17 godina	Samoizveštavanje ispitanika
Studije uzroka i korelata delinkvencije: 1. Denver (Huizinga et al., 2003)	1527 mladih uzrasta između 7 i 15 godina	Zvanični podaci i samoizveštavanje ispitanika
Denverska anketa za mlade 2. Pitsburg (Loeber et al., 2003)	1517 dečaka i devojčica uzrasta 12 godina	Zvanični podaci i samoizveštavanje ispitanika
3. Ročester (Thornberry et al., 2003)	1000 mladih rođenih 1972/73. godine	Zvanični podaci i samoizveštavanje ispitanika

Studija Glikoviĥ – Razotkrivanje maloletniĥke delinkvencije

Jedno od pionirskih istraĥivanja uzroka maloletniĥke delinkvencije koje je u znaĥajnoj meri doprinelo prihvatanju i oblikovanju paradigme kriminalne karijere jeste longitudinalna studija braĥnog para Glik (Glueck & Glueck, 1950). Osnovni cilj ove studije bio je utvrĥivanje razlika izmeĥu delinkventnih i nedelinkventnih deĥaka. Pored toga, autori su nastojali da utvrde da li se kasnije kriminalno ponašanje moĥe predvideti veĥ na ranom uzrastu i da li je za buduĥe prestupniĥko ponašanje znaĥajniji kvalitet porodiĥnog ťivota ili ťivot u nepovoljnom, siromašnom susedstvu. Istraĥivanje je sprovedeno na uzorku od 500 deĥaka delinkvenata kojima je izreĥena kazna zbog izvršenog kriviĥnog dela i 500 deĥaka koji nisu ispoljavali prestupniĥko ponašanje. Dve grupe bile su ujednaĥene po kljuĥnim karakteristikama. Naime, deĥaci iz oba poduzorka ťiveli su u siromašnim predgraĥima u kojima je stopa maloletniĥke delinkvencije visoka, imali su sliĥne kulturne i religiozne pozadine, bili su istog uzrasta (od 11 do 17 godina) i inteligencije (IQ 60-120). Podaci su prikupljeni na razliĥite naĥine – kroz intervju sa psihijatrima, psihološko testiranje, intervjuje sa roditeljima, nastavnicima, socijalnim radnicima i putem sudske i školske dokumentacije. Ispitanici su u proseku praĥeni do 32 godine (Glueck, 1960). Kljuĥni nalazi ove studije odnose se na faktore koji utiĥu na zapoĥinjanje, odrĥavanje i odustajanje od kriminalnih aktivnosti. Prvo, uoĥena je snaĥna povezanost izmeĥu uzrasta i kriminala. Naime, autori su tokom follow-up perioda praĥenja ispitanika ustanovili da sa poveĥanjem uzrasta dolazi do opadanja individualne stope kriminala (frekvencije). Drugo, autori su uoĥili da je ukljuĥivanje u kriminalne aktivnosti na ranom uzrastu povezano sa dugotrajnijom i perzistentnijom kriminalnom karijerom. Treĥe, pronaĥen je snaĥan dokaz koji govori u prilog stabilnosti kriminalnog ponašanja, odnosno uoĥeno je da je najbolji prediktor buduĥeg kriminalnog ponašanja, ranije antisocijalno ponašanje. Uvideli su da je veliki broj maloletnih delinkvenata, nastavio sa vršenjem krviĥnih dela i tokom odraslog doba. Na kraju, utvrdili su da porodiĥni faktori u najveĥoj meri utiĥu na ispoljvanje delinkventnog ponašanja. Porodice u kojima su prisutne slaba disciplina i supervizija od strane roditelja, nedosledno ili oštro kaĥnjavanje i slabe emocionalne veze izmeĥu roditelja i deteta, jesu porodice u kojima je najveĥa verovatnoĥa za ispoljavanje i odrĥavanje kriminalnog ponašanja. Dodatno, kvalitet porodiĥnog ťivota i porodiĥni odnosi pokazali su se daleko znaĥajnijim za ispoljavanje prestupniĥkog ponašanja nego ťivot u siromašnom susedstvu (Glueck & Glueck, 1950).

Filadelfijske studije kohorte rođenja

Filadelfijska studija je prva ekstenzivna kohortna studija o delinkvenciji koja je sprovedena na opštoj populaciji u Sjedinjenim Američkim Državama. Uzorak je činilo 9945 dečaka rođenih 1945. godine koji su između desete i sedamnaeste godine (period od 1955. do 1962. godine) živeli u Filadelfiji. Nešto kasnije, sprovedena je još jedna kohortna studija rođenja. Druga filadelfijska studija kohorte rođenja predstavljala je replikaciju prve studije i obuhvala je uzorak od 27160 mladih (13160 dečaka) koji su rođeni 1958. godine, a koji su u periodu između desete i sedamnaeste godine (period od 1968. do 1975. godine) živeli u Filadelfiji. Studija je pratila kriminalnu karijeru mladih osoba do uzrasta od 26 godina. Podaci iz obe studije ukazuju da je približno 35% dečaka iz uzorka do navršene 18. godine imalo barem jedan kontakt sa policijom. Drugi značajan nalaz ovih studija jeste podatak da je određena, mala grupa prestupnika odgovorna za najveći broj ukupno izvršenih krivičnih dela. Naime, 6% kohorte, odnosno 18% iz poduzorka delinkvenata odgovorno je za više od polovine (52%) svih krivičnih dela koje su članovi kohorte izvršili do uzrasta od 17 godina (Tracy et al., 1985). Ovu populaciju prestupnika Wolfgang i saradnici (Wolfgang et al., 1972) označili su i nazvali hroničnim prestupnicima. Dodatno, uočeno je da određeni procenat ispitanika kriminalnu karijeru započinje još u detinjstvu. Tako je 5.8% dečaka iz prve i 6.6% iz druge studije već na uzrastu od sedam do devet godina izvršilo prvo krivično delo i započelo svoju kriminalnu karijeru. U kontekstu specijalizacije prestupnika tokom kriminalne karijere, tendencija prestupnika da se specijalizuju za određena krivična dela relativno je mala. Takav nalaz upućuje da su prestupnici skloniji vršenju raznovrsnih krivičnih dela tokom čitave kriminalne karijere, a posebno na mlađem uzrastu. Na kraju, kao i u drugim studijama kriminalne karijere uočena je povezanost između uzrasta i kriminala. Rano započinjanje kriminalne karijere povezano je sa višom stopom frekvencije u izvršenju krivičnih dela, vršenjem ozbiljnih prestupa i dužim trajanjem kriminalne karijere (Tracy et al., 1985).

Kembridž studija o razvoju delinkvenata

Kembridž studija je longitudinalna prospektivna studija o razvoju antisocijalnog i kriminalnog ponašanja čija je realizacija započela 1961. godine i još uvek traje. Predstavlja vodeću studiju u okviru paradigme kriminalne karijere čiji su nalazi doprineli rasvetljavanju ključnih aspekata i dimenzija kriminalne karijere. Uzorak istraživanja obuhvatao je 411 dečaka rođenih

1953. godine u južnom Londonu. Ispitanici su ukupno intervjuisani devet puta, a podaci su tokom perioda praćenja prikupljeni i od njihovih roditelja, nastavnika, vršnjaka, a kasnije od njihove dece i supružnica. Prva procena izvršena je na uzrastu između osam i devet godina, nakon čega su u određenim razmacima usledile dalje procene i intervjui. Podaci su dobijeni samoprijavlivanjem ispitanika i iz zvanične dokumentacije. Poslednji intervju sproveden je kada su ispitanici imali 48 godina, dok su njihovi kriminalni dosijei proveravani i praćeni do 61 godine. Nalazi o prevalenciji ukazuju da je 44% ispitanika, praćenjem do 61. godine, bilo osuđeno za izvršenje barem jednog krivičnog dela. Dodatno, uočeno je da stopa participacije dostiže maksimum na uzrastu između 14 i 16 godina (15%), nakon čega postepeno opada. Krivična dela koja su ispitanici najčešće izvršavali jesu provalna krađa, krađa vozila, drugi tipovi krađa i napadi. Istraživači su utvrdili da u proseku kriminalna karijera započinje na uzrastu od 19.5 godina i završava se na uzrastu od 32.1 godine. Prosečno trajanje kriminalne karijere je 12.6 godina, a tokom tog perioda prestupnici izvrše u proseku 5.3 krivičnih dela. Dodatno, istaknuto je da verovatnoća za recidivizam opada sa protekom vremena od izvršenja poslednjeg krivičnog dela, s tim da i dalje ostaje značajna (19%) čak i nakon 15 godina bez prestupa. Kembridž studijom istaknute su i značajne razlike u podacima prikupljenim samoprijavlivanjem i iz zvaničnih statistika. Na uzrastu između 14. i 48. godine, 93% ispitanika izjavilo je da je učinilo barem jedno od osam ispitivanih krivičnih dela (provalna krađa, krađa iz prodavnica, krađa motornih vozila i sl.), u poređenju sa 29% registrovanih u zvaničnim evidencijama. Takođe, samoizveštavanjem delinkvenata uočeno je da kriminalna karijera započinje na ranijem uzrastu (oko 10. godine) i završava se značajno kasnije (oko 35. godine), u poređenju sa podacima iz zvanične dokumentacije. U okviru Kembridž studije ispitivani su i rizični faktori u detinjstvu koji mogu uticati na započinjanje, a naročito na održavanje prestupničkog ponašanja (Farrington et al., 2021). Kao najznačajnije prediktore Farrington (Farrington, 2020) je izdvojio: grubo disciplinovanje, slabu superviziju od strane roditelja, kriminalitet oca i roditeljske konflikte. Na kraju, kao i u Volfgangovim studijama kohorte rođenja uočena je grupa hroničnih prestupnika. Mala grupa prestupnika koja čini najveći broj svih krivičnih dela uglavnom potiče iz porodica sa višestrukim problemima i može biti unapred detektovana.

Nacionalna studija mladih

Nacionalna studija mladih je prospektivna longitudinalna studija koja je sprovedena na nacionalnom probabilističkom uzorku od 1725 mladih u Sjedinjenim Američkim Državama. Studija je započela 1976. godine kada su ispitanici imali između 11 i 17 godina nakon čega su periodično praćeni sve do 1993. godine. Podaci o ispitanicima i njihovim kriminalnim aktivnostima prikupljeni su iz zvanične evidencije i samoprijavlivanjem delinkventata. U kontekstu kriminalne karijere, Eliot (Elliot, 1994) je sproveo veoma detaljnu analizu početka, razvoja i prekida kriminalne karijere prestupnika koji čine ozbiljne nasilne delikte kao što su teški napadi, pljačke i silovanje. Rezultati ove studije pokazali su da stopa participacije dostiže maksimum na uzrastu od 17 godina. Na tom uzrastu 25% dečaka izvršilo je jedno ili više teških, nasilnih krivičnih dela. Dalje, ozbiljno nasilno prestupništvo započinje u periodu od 12. do 20. godine, pri čemu je rizik za započinjanje kriminalne karijere nakon navršene 20. godine gotovo zanemarljiv. Eliot (Elliot, 1994) je ispitivao i eskalaciju prestupničkog ponašanja tokom trajanja kriminalne karijere. Otkriveno je da lakši oblici delinkventnog ponašanja i zloupotreba alkohola prethode ozbiljnijim i težim oblicima krađa i nasilničkog ponašanja. Na osnovu tih podataka, utvrđeno je da tokom kriminalne karijere dolazi do eskalacije u izvršenju krivičnih dela, ali da ozbiljni nasilni prestupnici uglavnom čine raznovrsne prestupe tokom karijere, te da ne dolazi do specijalizacije u izvršenju određenog tipa krivičnih dela. Dodatno, potvrđen je nalaz da je uključivanje u kriminalne aktivnosti na ranom uzrastu povezano sa dužim trajanjem kriminalne karijere. Naime, gotovo polovina prestupnika (45%) koja je započela sa vršenjem krivičnih dela pre 11. godine, nastavila je sa kriminalnim aktivnostima tokom dvadesetih godina, a jedna četvrtina ispoljavala je kriminalno ponašanje i tokom odraslog doba.

Studije uzroka i korelata delinkvencije

Kancelarija za maloletničko pravosuđe i prevenciju delinkvencije (*The Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention - OJJDP*) Ministarstva pravde SAD je 1986. godine kreirala Program istraživanja o uzrocima i korelatima maloletničke delinkvencije. Čine ga tri longitudinalne studije i to: Denverska anketa za mlade (*Denver Youth Survey*) rađena na uzorku od 1527 ispitanika (52.8% dečaka) uzrasta od sedam do 15 godina; Pitsburška studija mladih (*Pittsburgh Youth Study*) sprovedena na uzorku od 1517 dečaka uzrasta između 7 i 13 godina; i Ročesterska studija razvoja mladih

(*Rochester Youth Development Study*) koja je realizovana na uzorku od 1000 učenika sedmog i osmog razreda (72.9 % dečaka). Sve studije okončane su u periodu od 1997. do 1999. godine. Istraživački timovi na sva tri projekta saradivali su u stvaranju najobuhvatnijeg načina merenja i ispitivanja prediktora maloletničke delinkvencije. Ispitivane su različite varijable kao što su delinkventno ponašanje, upotreba droga, uključenost u sistem maloletničkog pravosuđa, karakteristike zajednice, porodična iskustva, odnosi sa vršnjacima, obrazovna iskustva, stavovi, vrednosti i demografske karakteristike. Podaci su prikupljeni putem intervjua sa maloletnicima, roditeljima i nastavnicima, a pored toga i iz zvaničnih statistika, odnosno evidencija škole, policije i sudova za maloletnike. Ovim studijama uočeno je da relativno veliki broj dečaka i nešto manji broj devojčica ispoljava delinkventna ponašanja u preadolescentskom periodu. Naime, oko 40% dečaka iz uzroka izvršilo je do 16. godine barem jedno ozbiljno nasilno krivično delo, u odnosu na 16% devojčica iz Denvera i 32% iz Ročestera (Kelley et al., 1997). Dalje, utvrđeno je da tokom kriminalne karijere dečaci generalno izvršavaju više nasilnih krivičnih dela u poređenju sa devojčicama, s tim da tokom perioda adolescencije ta razlika nije toliko uočljiva. Podaci pokazuju da stopa kriminaliteta kod devojčica dostiže vrhunac na uzrastu između 13 i 15 godina, nakon čega dolazi do opadanja. U populaciji dečaka ne dolazi do smanjenja stope kriminaliteta u adolescenciji, te prevalencija ostaje visoka (17-20%) i na uzrastu između 17 i 19 godina. Određeni broj prestupnika započinje sa vršenjem krivičnih dela još u detinjstvu. U Ročesterskoj studiji 19% dečaka i 15% devojčica prijavilo je izvršenje barem jednog nasilnog krivičnog dela pre navršene 12. godine. Kao u prethodnim studijama, potvrđeno je da hronični prestupnici čine veoma mali procenat u opštoj populaciji, ali da su odgovorni za najveći broj svih izvršenih krivičnih dela. Procene o stopi hroničnih prestupnika iznose 14% u Denveru, 15% u Ročesteru i 19% Pitsburgu, a izvršili su 85% od svih krivičnih dela u Denveru, 77% u Ročesteru i 75% u Pitsburgu. Dodatno, uočena je povezanost između uzrasta na kome započinje kriminalna karijera i hroničnog prestupništva. Rano uključivanje u kriminalne aktivnosti povećava verovatnoću da pojedinac u budućnosti bude svrstan u grupu hroničnih, perzistentnih prestupnika. Od delinkvenata koji su prvo krivično delo izvršili pre devete godine, njih 39% kasnije je označeno kao hronični prestupnik. Na kraju, kao ključni faktori maloletničke delinkvencije i hroničnog prestupništva izdvojena su dva faktora – članstvo u bandi i zlostavljanje i zanemarivanje od strane roditelja. Podaci su pokazali da, iako je uglavnom prolazno (najčešće traje oko godinu dana), članstvo u

bandi ima veliki uticaj na kriminalnu karijeru. Naime, utvrđenih 30% članova bandi izvršilo je 82% svih ozbiljnih nasilnih krivičnih dela i činilo je 54% od ukupno uhapšenih prestupnika u Ročesteru. Sa druge strane, veza između zlostavljanja i zanemarivanja od strane roditelja i delinkvencije nije toliko jednostavna. Kao prediktor kriminalnog ponašanja izdvojilo se kontinuirano zlostavljanje i zanemarivanje tokom perioda adolescencije, dok povezanost između zlostavljanja i zanemarivanja u detinjstvu i delinkvencije nije utvrđena (Huizinga et al., 1995).

Teorijski okvir kriminalne karijere

Paradigma kriminalne karijere ne predstavlja teoriju kriminala, ona je okvir unutar koga se stukturiraju i organizuju saznanja o ključnim dimenzijama kriminalne karijere (Blumstein et al., 1988). Nedostatak jedinstvenog teorijskog okvira jedna je od ranih zamerki na račun ove paradigme (Sampson & Laub, 2016). Izveštaji longitudinalnih studija, a naročito izveštaj Nacionalnog istraživačkog saveta „Kriminalna karijera i karijerni kriminalci” (Blumstein et al., 1986) doprineli su razvoju novih teorijskih modela koji su nastojali objasniti ključne nalaze dobijene u studijama. Tako su Sampson i Lob (Sampson & Laub, 2016, prema Sampson & Laub, 1990) 1990. godine u oblast kriminologije uveli perspektivu životnog toka i predstavili opštu uzrastom određenu teoriju neformalne socijalne kontrole. Perspektiva životnog toka uvažava ideju promene u ponašanju sa uzrastom pojedinca, prepoznaje važnost više faktora i višestrukih putanja u razvoju prestupničkog ponašanja, uvažava istovremeno javljanje više problema u ponašanju i naglašava značaj socijalnih veza i socijalne kontrole u oblikovanju ponašanja. Nešto kasnije, autori su ovaj pristup nazvali kriminologija životnog toka.

Opšta uzrastom određena teorija neformalne socijalne kontrole nastoji da objasni dečije antisocijalno ponašanje, maloletničku delinkvenciju i prestupništvo odraslih. Polaznu osnovu teorije čini Hiršijeva tvrdnja da se prestupničko ponašanje javlja onda kada su veze pojedinca sa društvom oslabljene ili prekinute. Autori prave razliku u životnom toku s obzirom na starost pojedinca i navode da uticaji neformalnih institucija socijalne kontrole variraju tokom životnog toka pojedinca (Sampson & Laub, 2016, prema Sampson & Laub, 1990). Prema ovoj teoriji, od ključnog značaja je snaga vezivanja za porodicu na najmlađem uzrastu, vršnjačke grupe i školu

u periodu adolescencije i socijalne insitucije, kao što su brak i posao, u odraslom dobu (Popović-Čitić & Đurić, 2009). Pored toga, autori uvažavaju procese promene u kriminalnom ponašanju tokom životnog toka pojedinca. Oni tvrde da značajni životni događaji, kao i iskustva socijalizacije u odrasloj dobi, označeni kao životne prekretnice (eng. “*turning points*”), mogu uticati na promenu u putanji kriminalnog ponašanja. Osnovne postavke ove teorije proverene su analizom longitudinalnih podataka iz studije bračnog para Glik – Razotkrivanje maloletničke delinkvencije (Sampson & Laub, 2016, prema Sampson & Laub, 1990).

Nešto kasnije, proširivanjem izvora podataka o kriminalnim aktivnostima i životnim iskustvima ispitanika iz Glik studije, Samson i Lob (Sampson & Laub, 2016, prema Sampson & Laub, 2003) revidirali su svoju teoriju. U revidiranoj verziji teorije, neformalne institucije socijalne kontrole i dalje imaju veliki značaj, ali se uz njih prepoznaje i važnost situacionog izbora i delovanja, rutinskih aktivnosti, sazrevanja i kulturnog i socijalnog konteksta. Posmatrajući individualne putanje uzrasta i kriminala utvrdili su varijabilnost starosne krive kriminala među prestupnicima, ali i da stopa kriminala opada čak i među aktivnim delinkventima. Dakle, zbirna starosna kriva kriminala ne odražava nužno individualnu starosnu krivu kriminala, a to potvrđuju nalazi u varijacijama u uzrastu na kome je vršenje kriminalnih dela najučestalije i uzrastu na kome se prestaje sa kriminalnim aktivnostima. Ipak, proces koji stoji u osnovi prestanka vršenja kriminalnih aktivnosti odvija se na sličan način kod svih prestupnika, jer stope svih kriminalnih aktivnosti opadaju sistematski. U prilog tome autori navode da su čak i najozbiljniji prestupnici iz uzorka odustajali od kriminalnih aktivnosti, iako u različitim stopama i na različitim vremenskim tačkama tokom životnog toka. Samson i Lob (Sampson & Laub, 2016) ističu da su opšti procesi koji stoje u osnovi odustajanja od kriminalnih aktivnosti angažovani tokom celokupnog životnog toka pojedinca i da se mogu razumeti samo kroz punu interakciju iskustava u detinjstvu, adolescenciji i u odraslom dobu. Dalje, autori tvrde da institucije igraju važnu ulogu u razumevanju kriminalnih aktivnosti tokom životnog toka prestupnika. Ključne životne prekretnice u procesu odustajanja od kriminala jesu stupanje u brak, služenje vojnog roka, promena škole, posla i mesta stanovanja. Uticaj ovih životnih prekretnica na kriminal ispitivali su na uzorku iz studije bračnog para Glik, pri čemu su stabilne individualne karakteristike držali konstantnim. Dobijeni su podaci koji ukazuju da je manja verovatnoća da će u kriminalne aktivnosti biti uključeni muškarci koji su zaposleni, u braku i/ili su služili vojsku. Ovakvi

nalazi pružaju snažne dokaze da se verovatnoća za odustajanje od kriminalnih aktivnosti može povezati sa životnim prekretnicama kao što su brak, vojska ili zaposlenje. Takođe, autori su osvetlili mehanizme koji leže u osnovi procesa odustajanja od kriminalnih aktivnosti. Institucionalne ili situacione životne prekretnice uključuju u različitom stepenu: odvajanje prošlosti od sadašnjosti, obezbeđivanje nadzora i monitoring, nove mogućnosti za društveni rast, menjanje i strukturiranje rutinskih aktivnosti, kao i priliku za transformaciju identiteta. U tom smislu, životne prekretnice imaju tendenciju da na kratkoročnom planu izmene podsticaje za kriminal i da tokom vremena preusmeravaju pojedinca ka dugoročnoj usaglašenosti sa normama društva. U skladu sa ovom tvrdnjom autori su otkrili da, iako muškarci iz Glik studije nisu eksplicitno opisali razloge za odustajanje od kriminala, mnogi od njih su naveli da su uložili svoje vreme i sredstva u brak ili posao, tako da je rizikovanje te investicije postalo nedopustivo. Iako su prestupnici bili aktivni učesnici procesa odustajanja od kriminala, ipak, većina radnji koje su preduzimali u tom smeru bile su nesvesne i nisu uključivale svrsishodnu promenu identiteta, pa su autori taj proces nazvali “podrazumevano odustajanje” (eng. “*desistance by default*”) (Sampson & Laub, 2016).

Iako je opšta uzrastom određena teorija neformalne socijalne kontrole najviše doprinela razumevanju procesa odustajanja od kriminalnog ponašanja, njom se nastoje objasniti i razlozi za započinjanje i održavanje, odnosno nastavak kriminalne karijere. Naime, ovom teorijom ističe se da je ispoljavanje kriminalnog ponašanja odraz slobodne volje pojedinca koji donosi odluku o uključivanju ili neuključivanju u kriminalne aktivnosti. Snaga vezivanja pojedinca za društvo i relevantne institucije neformalne socijalne kontrole koje se smatraju značajnim, utiču na donošenje odluke. Ukoliko pojedinac nije vezan za institucije neformalne socijalne kontrole veća je šansa da će ispoljavati kriminalno ponašanje. Takođe, ukoliko je pojedinac na ranom uzrastu uključen u kriminalne aktivnosti, to se odražava na slabe socijalne veze tokom adolescencije i odraslog doba, što doprinosi održavanju kriminalnog ponašanja (Popović-Čitić & Đurić, 2009).

Zaključak

Na osnovu prikazanih rezultata istraživanja kriminalne karijere može se zaključiti da znanja o dugoročnim obrascima kriminalne aktivnosti prestupnika duž celokupnog životnog toka mogu biti od posebnog značaja za

tretman hroničnih prestupnika. Najveći značaj u tretmanu prestupnika imaju mogućnosti prospektivne identifikacije prestupnika sa visokom individualnom stopom kriminala, kao i mogućnosti procene trajanja kriminalne karijere. Istraživanja o frekvenciji važna su za tretman hroničnih prestupnika u kontekstu usmeravanja i intenzivnije primene programa tretmana na prestupnike sa visokom individualnom stopom kriminala, kao i unapređenjem mogućnosti za njihovu prospektivnu identifikaciju. Sa druge strane, istraživanjima o dimenziji trajanja kriminalne karijere, a u vezi sa tretmanom delinkvenata, naglašava se značaj pravovremene primene tretmana onda kada je kriminalna karijera pojedinca na sredini, čime se posledično sprečava i rasipanje resursa penalnog sistema na prestupnike koji su na kraju svoje kriminalne karijere. Posebno se ističe da dugotrajne kazne zatvora nisu efektivne kod prestupnika za koje se zna da su na kraju kriminalne karijere i da njihova efektivnost zavisi od rezidualnog trajanja kriminalne karijere. Međutim, novija istraživanja u kojima se kriminalna karijera prati i tokom boravka prestupnika u zatvoru ukazuju da dugotrajne kazne zatvora i primena institucionalnog tretmana ne doprinose prekidu kriminalne karijere kod svih prestupnika, već se i unutar zatvora prepoznaje mala grupa prestupnika koja nastavlja da vrši prestepe u visokim frekvencijama tokom boravka u institucijama (DeLisi, 2003). Pored toga, istraživanjima kriminalne karijere jasno su izdvojeni faktori koji mogu doprineti održavanju kriminalnog ponašanja. Tako, ističe se da uključenost u maloletničke bande, zlostavljanje i zanemarivanje od strane roditelja u periodu adolescencije, slaba kontrola i supervizija od strane roditelja, roditeljski konflikti, oštro kažnjavanje od strane roditelja i slabe emocionalne veze u porodici predstavljaju važne činioce za nastavak kriminalne karijere. Dodatno, istraživanja su pokazala da je jedan od najznačajnijih prediktora kasnijeg kriminalnog ponašanja antisocijalno ponašanje koje se javlja u periodu maloletstva. Ovakvi nalazi upućuju na potrebu za primenom programa rane intervencije za porodice i decu u riziku. Preventivni programi poput kućnih poseta, treninga za roditelje, treninga veština za mlade, predškolskih i anti-bulging programa pokazali su se efektivnim u prevenciji (održavanja) kriminalnog ponašanja (Farrington, 2021). Činjenica da prestupnici tokom kriminalne karijere imaju višestruke životne probleme upućuje da bi svaki efektivan program imao različite benefite u različitim oblastima života. Stoga je veoma važno da se prilikom kreiranja i primene preventivnih programa i programa tretmana prema prestupnicima, u cilju unapređenja njihove efektivnosti, uključe ključna saznanja iz studija kriminalne karijere.

Literatura

- Blumstein, A., Cohen, J., Das, S., & Moitra, S. (1988). Specialization and seriousness during adult criminal careers. *Journal of Quantitative Criminology*, 4(4), 303-345. <https://doi.org/10.1007/BF01065343>
- Blumstein, A., Cohen, J., Roth, J. A., & Visher, C. A. (1986). *Criminal careers and "career criminals"*. National Academy Press. <https://doi.org/10.17226/922>
- DeLisi, M. (2003). Criminal careers behind bars. *Behavioral Science and the Law*, 21(5), 653-669. <https://doi.org/10.1002/bsl.531>
- Elliott, D. S. (1994). Serious violent offenders: Onset, developmental course, and termination – The American society of criminology 1993 presidential address. *Criminology*, 32(1), 1-21. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1994.tb01144.x>
- Farrington, D. P. (2021). The developmental evidence base: Prevention. In D. A. Crighton & G. J. Towl (Eds.), *Forensic psychology (3rd ed.)*, pp. 263-293. Wiley.
- Farrington, D. P. (2003). Key results from the first 40 years of the Cambridge Study in Delinquent Development. In T. P. Thornberry & M. D. Krohn (Eds.), *Taking stock of delinquency: An overview of findings from contemporary longitudinal studies* (pp. 137-183). Plenum.
- Farrington, D. P., Jolliffe, D., & Coid, J. W. (2021). Cohort profile: The Cambridge study in delinquent development (CSDD). *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 7(2), 278-291. <https://doi.org/10.1007/s40865-021-00162-y>
- Farrington, D. P. (2020). Childhood risk factors for criminal career duration: Comparisons with prevalence, onset, frequency and recidivism. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 30(4), 159-171. <https://doi.org/10.1002/cbm.2155>
- Glueck, S. (1960). Ten years of Unraveling juvenile delinquency – An Examination of Criticism. *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 51(3), 283-308. <https://doi.org/10.2307/1140483>
- Glueck, E., & Glueck, S. (1950). Unraveling juvenile delinquency-The Glueck Report. *Journal of Education*, 133(9), 252-253. <https://doi.org/10.1177/002205745013300903>

- Huizinga, D., Loeber, R., & Thornberry, P. T. (1995). *Recent findings from The Program of research on the causes and correlates of delinquency*. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Huizinga, D., Weiher, A. W., Espiritu, R., & Esbensen, F. (2003). Delinquency and crime: Some highlights from the Denver Youth Survey. In T. P. Thornberry & M. D. Krohn (Eds.), *Taking stock of delinquency: An overview of finding from contemporary longitudinal studies* (pp. 47-91). Plenum.
- Kelley, B. T., Huizinga, D. H., Thornberry, T. P., & Loeber, R. (1997). *Epidemiology of serious violence*. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Loeber, R., Farrington, D. P., Stouthamer-Loeber, M., Moffitt, T. E., Caspi, A., White, A. W., Wei, E. H., & Beyers, J. M. (2003). The development of male offending: Key findings from fourteen years of Pittsburgh Youth Survey. In T. P. Thornberry & M. D. Krohn (Eds.), *Taking stock of delinquency: An overview of finding from contemporary longitudinal studies* (pp. 93-136). Plenum.
- Piquero, A. R., Farrington, D. P., & Blumstein, A. (2003). The criminal career paradigm. *Crime and Justice*, 30(1), 359-506. [https:// doi.org/10.1086/652234](https://doi.org/10.1086/652234)
- Popović-Čitić, B., & Đurić, S. (2009). Integrativni razvojni teorijski modeli u etiologiji delinkventnog ponašanja. *Sociološki pregled*, 44(1), 99-117.
- Reiss, A. J. (1988). Co-offending and criminal career. *Crime and Justice*, 10, 117-170.
- Sampson, R. J., & Laub, J. H. (2016). Turning points and the future of life-course criminology. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 53(3), 321-335. <https://doi.org/10.1177/0022427815616992>
- Thornberry, T. P., Lizotte, A. J., Krohn, M. D., Smith, D. A., & Porter, P. K. (2003). Causes and consequences of delinquency: Findings from the Rochester Youth Development Study. In T. P. Thornberry & M. D. Krohn (Eds.), *Taking stock of delinquency: An overview of finding from contemporary longitudinal studies* (pp. 11-46). Plenum.
- Tracy, E. P., Wolfgang, E. M., & Figlio, M. R. (1985). *Delinquency in two birth cohorts: executive summary*. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

Tracy, E. P., Wolfgang, E. M., & Figlio, M. R. (1990). *Delinquency Careers in Two Birth Cohorts*. Plenum.

Wolfgang, M. E., Figlio, R. M., & Sellin, T. (1972). *Delinquency in a birth cohort*. University of Chicago Press.

THE CONCEPT OF A CRIMINAL CAREER: A REVIEW OF KEY RESEARCH STUDIES

Dragana Bogićević

PhD Student, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia

Abstract

A criminal career describes long-term patterns of criminal activity throughout an offenders' life course. It is characterized by onset, persistence, escalation, and termination. Knowledge of the continuum of a criminal career and its dimensions is of immediate importance for understanding the development of criminal behavior, as well as for planning treatment for chronic offenders. Studies of criminal careers attempt to answer the questions of initiation (when and why individuals begin to commit crimes), persistence (why and how they continue to commit crimes), escalation (why and when criminal behavior becomes more frequent, serious, or specialized), and termination of criminal careers (why and when they stop committing criminal acts). In parallel with research, the criminal career paradigm has modified existing theoretical models and developed new theoretical models to better understand the evidence on offenders' long-term criminal behavior. Thus, the aim of this paper is to demonstrate the importance of studying criminal behavior throughout the life course of offenders by presenting the main research findings on criminal careers and the relevant theoretical models.

Keywords: dimensions of criminal career, chronic offenders, development of criminal behaviour